

Tô Hoài - nhà văn của những sự lạ

Nhà văn Tô Hoài

Không ai bảo ông là lập dị. Ông chủ trương sống hòa vào với đời thường, song những chuyện kể dưới đây thì quả là rất... lạ. Và người viết bài này, nếu không có một thời gian làm trợ lý cho ông ở Hội Văn nghệ Hà Nội thì hẳn cũng khó hình dung rằng ở ông lại có thể nảy sinh những chuyện dị thường như thế.

Bên cạnh những tính từ biểu cảm mà các nhà thơ, nhà văn ta vẫn dùng khi ký tặng sách nhau (như “Rất yêu quý tặng...”, “Rất thân yêu tặng...”, “Rất trân trọng tặng...”) thì mấy chữ “Thân tặng...” vẫn được dùng nhiều hơn cả. Người ta có thể vung tay, hạ bút viết mấy chữ này cho những đối tượng mới gặp lần đầu mà chẳng phải đắn đo cân nhắc gì. Thậm chí, có không ít trường hợp tác giả vừa nắn nót hai chữ “Thân tặng” xong đã quay lại hỏi người đang ngồi kế bên mình: “Thân tặng gì nhỉ?”. Nghĩa là chữ “thân” ấy có thể tặng cho người “sơ”.

Nhưng với Tô Hoài thì khác, trong muôn một cách đề tặng, ông chỉ dùng độc một chữ “Tặng...” bất kể người được ông tặng sách là ai, có bề dày quan hệ như thế nào. Thoạt đầu, tôi rất ngạc nhiên về sự “kiệm” chữ này của bậc lão làng. Chỉ ít thì tôi cũng là trợ lý của ông (bấy giờ ông đang là Chủ tịch Hội Văn nghệ Hà Nội), hai bác cháu cùng làm việc trong một phòng... Nhưng rồi, nhìn sang các anh Vũ Quần Phương, Bằng Việt - những người tuổi tác hơn tôi nhiều và cũng đều là những vị có chức sắc ở Hội, thì sự tình cũng “rửa” cả. Bên trên chữ ký Tô Hoài cũng chỉ là mấy chữ “Tặng Vũ Quần Phương”, “Tặng Bằng Việt” gọn lỏn, không một chút sắc thái biểu cảm. Đem chuyện lạ này ra đặt vấn đề với chính Tô Hoài, ông hóm hỉnh giải thích: “Tôi chỉ đề “tặng” thế thôi. Nhỡ hôm nay “thân”, mai không “thân” nữa thì sao?”!

Lại hỏi chuyện ông đề tặng các bậc đàn anh, ví như với trường hợp nhà văn Nguyễn Công Hoan, liệu có gì khác không? Vì theo tôi được biết, Nguyễn Công Hoan đã từng có bài nhận xét (đã in trên báo) rất chí lý và thú vị về cuốn tiểu thuyết Đảo hoang của Tô Hoài. Lão nhà văn thoảng nhíu mày, rồi ông nguyền nguyền lắc đầu: “Với ai tôi cũng đều đề tặng vậy cả. Và lại, tôi cũng rất ít tặng sách ai. Như cụ Hoan, cụ ấy đáng tuổi bố tôi, là bậc đàn anh của tôi trong văn chương. Nếu cụ muốn, thì cụ cứ việc đến lấy sách của tôi mang về, hoặc mượn ở thư viện Hội Nhà văn, chứ không cần tôi phải tặng”.

Công khai... sai chính tả

Trong những người viết, không phải ai cũng dám khẳng định như đinh đóng cột rằng mình không bao giờ viết sai chính tả. Tuy vậy, những lỗi này sẽ được hạn chế rất nhiều nếu ta là người đọc nhiều và chịu chú ý rút kinh nghiệm từ những lần “vấp” trước.

Không thể nói Tô Hoài là người không đọc nhiều. Hơn thế, ông còn thuộc số những người chịu đọc nhất Việt Nam. Và về số lượng đầu sách đã xuất bản (xấp xỉ 200 cuốn), ông hiện đứng ở vị trí mà không nhà văn Việt Nam nào sánh được. Tuy nhiên, tất cả những điều ấy không ngăn cản khi sáng tác, Tô Hoài đã để lọt nhiều lỗi chính tả. Dường như quá mải mê vào việc sửa câu, gọt chữ, ông tỏ ra lúng túng khi đối mặt với những chữ cái có cùng phụ âm: x và s, ch và tr, l và n... hoặc giả ông cứ thế bỏ qua mà chạy theo mạch ý tưởng, phó thác mọi việc cho những người sửa morat ở các nhà xuất bản và tòa báo?

Xin được giới thiệu một trích đoạn của lão nhà văn gửi tác giả bài viết này cách đây hơn chục năm: “Phạm Khải đọc lại báo cáo này, những chỗ nào tôi viết khó xem hoặc sai chính tả thì chữa, cho in ngay theo số lượng người và nơi gửi mà công văn tôi viết đây...”. Như vậy, bạn đọc có thể thấy lão nhà văn của chúng ta ý thức rất rõ những hạn chế của mình, và ông công khai thừa nhận điều này.

Nhưng có lẽ Tô Hoài không có ý buông xuôi như vậy. Gần đây tôi thăm ông, nhắc lại chuyện trên, tôi thấy ông mồm mím cười nói, ông đã mua một cuốn Từ điển tiếng Việt và tra cứu thường xuyên khi sáng tác. Ông nói: “Có tật phải sửa. Chứ ngần này tuổi rồi, cứ để sai chính tả mãi thế... ngượng lắm!”.

Thích phiêu lưu và chịu thu lu

Tác phẩm nổi tiếng nhất của nhà văn Tô Hoài là tác phẩm kể về cuộc phiêu lưu của chú dê mèn (truyện Dê mèn phiêu lưu ký), và tác phẩm lớn nhất của đời văn Tô Hoài là những câu chuyện kể lại cuộc phiêu lưu của chính ông. Quả tình, trong số các nhà văn Việt Nam, hiếm ai được... xuất ngoại nhiều như ông già này (dễ đến gần trăm lần, đa phần là mời đích danh). Bàn chân ông đã chuyển dịch suốt từ Đông sang Tây, từ Nam xuống Bắc, từ đền Angkor Wat ở Campuchia đến Kim Tự Tháp ở Ai Cập. Tất cả những chuyến phiêu du ấy đều được ông ghi lại trong các tác phẩm của mình. Và để làm được việc này, hiển nhiên ông cũng dành không ít thời gian giam mình bên bàn viết.

Cứ theo Tô Hoài tâm sự, thì ông thuộc típ người chịu thương chịu khó. Như chú dê mèn thu lu trong tổ, ông có thể lụi cùi bên bàn viết từ ngày này sang tháng khác mà không mấy ngứa ngáy, khó chịu. Nhiều người đến thăm ông, vì không liên hệ điện thoại “đăng ký” trước nên đã phải ra về vì cụ bà đã chuẩn bị sẵn một câu trả lời thường trực, rằng cụ ông không có nhà. Thường thì Tô Hoài tập trung tinh lực để viết các cuốn truyện dài, khi nào mệt, cần xả hơi giữa chừng thì ông quay sang viết... truyện ngắn hoặc bút ký, ghi chép. Để giãn xương cốt, đôi khi ông quay về giường nằm... đọc sách.

Viết cũng là một cách... tập thể dục?

“Bởi tôi ăn uống điều độ và làm việc có chừng mực nên tôi chóng lớn lắm” - ấy là câu ông viết về chú dê mèn. Sự thực, ở ngoài đời, việc ăn của Tô Hoài thế nào tôi không rõ, chứ riêng khoản uống thì quả là ông cũng không được điều độ cho lắm. Nghĩa là, khi vui ông vẫn uống hết mình, bất kể sức khỏe, tuổi tác. Tôi từng chứng kiến cảnh ông say, nói năng líu ríu trong một lần ông đi nhậu cùng nhà văn Nguyễn Quang Sáng. Bạn đọc hẳn khó hình dung khi thấy một ông già đã cận kề tuổi 90, vậy mà lúc hứng lên vẫn có thể làm một hơi “đi” cả cốc rượu mạnh cỡ bự. Rượu đã vậy, bia hơi ông có thể làm tới... dăm vại.

Viết tới đây, bất giác tôi lại nhớ tới lần phóng viên Trang Dũng thực hiện bộ ảnh chân dung ông. Xong việc, hai ông cháu đi làm vài chầu bia ở quán Trâm Bầu, gần nhà ông. Khi về, Trang Dũng nắc nỏm ca ngợi phong độ của ông cụ. Còn Tô Hoài khi nhắc lại với tôi chuyện này, ông “chê” Trang Dũng “thanh niên mà uống kém quá”, khiến cho “lão già đành chỉ dừng lại ở mức... 3 vại”.

Tiếp xúc với Tô Hoài, nhiều người đã phải ngạc nhiên khi thấy ông mặc dù tuổi đã cao song sức vóc còn dẻo dai, trí tuệ còn tường minh lắm. Hỏi ông có năng tập thể dục không thì ông mỉm cười, lắc đầu, nói thi thoảng nổi hứng ông mới lại bách bộ một vòng quanh hồ Thiền Quang. Ông bảo “sống chết có số” và kể chuyện ở phố Lê Trực đã xảy trường hợp vì quá ham tập thể dục mà một cụ ông đã chạy quá đà và ngã từ trên sân thượng nhà ba tầng xuống đường. Ông còn bảo, ông sẵn sàng đổi thời gian tập thể dục hàng ngày cho việc viết và xin trời phạt nếu cần cứ “khẩu trừ” vào tuổi thọ của ông.

Người “mát tính” ở nơi “đất nóng”

Những người từng làm việc với nhà văn Tô Hoài đều có chung nhận định, ông là người “mát tính”. Rất hiếm khi họ thấy ông to tiếng với ai, dù rằng ở ông, cái sự yêu - ghét cũng giống như nhiều người khác. Có lẽ sự từng trải đã khiến ông có được phản xạ “phót lờ” phản ứng của người đời nếu điều ấy làm ông “mua bực vào mình”, ảnh hưởng tới tâm lý sáng tạo. Có phải thế chăng mà nhà thơ Vũ Quần Phương từng viết trên báo rằng, những khi cơ quan có “sự”, Tô Hoài thường cáo ốm để đi... nằm viện?

Chuyện kể rằng, một lần, Hội Văn nghệ Hà Nội tổ chức hội nghị. Một nhân vật quá khích đã tìm cách len lén diễn đàn để phát biểu công kích lãnh đạo Hội. Song nhân vật này mới nói được vài câu mào đầu đã phải chững hững chuyển “đề tài” vì người cần để anh ta trút nỗi niềm là cụ Tô Hoài thì mới thoảng thấy ngồi trên hàng ghế đầu, nay đã lại ở tít mãi ngoài sân, đang đứng nói chuyện với một vị khách nào đó. Việc ông bỏ ra ngoài như thế xảy ra không ít lần. Ấu cũng là một cách xì van cho quả bóng bót “căng”?

Lại một lần khác, từ phòng Chủ tịch Hội bước ra, lão nhà văn chợt nghe thấy những tiếng gay gắt phát ra từ phòng họp của Báo Người Hà Nội. Thì ra, nữ nhà thơ Phó tổng biên tập của báo đang bị một nam cán bộ cấp dưới đập bàn, dọa dẫm. Với cương vị Chủ tịch Hội, đứng ra việc này ông cần phải hỏi rõ sự tình và có ý kiến. Song có lẽ ý thức được rằng đây là “chuyện thường ngày ở... Hội” nên lão nhà văn chỉ biết cấp catáp linh vội xuống cầu thang, miệng “rền rĩ” một câu đùa (cốt để các cán bộ của báo nghe thấy): “Khổ lắm, cứ mắng mỏ “người yêu” của tôi mãi thôi...”. Mọi người nghe

vậy phì cười. Hóa ra câu đùa này lại có hiệu quả.

Hội Văn nghệ Hà Nội một thời được coi là “đất dũ”. Nội bộ lục đục triền miên. Đã có lãnh đạo Hội phải “nửa đường xuống ngựa”. Nhưng với Tô Hoài thì mọi sự vẫn bình chân như vại. Thì ông đã chẳng từng phát biểu: “Ai nói ở đây thường xuyên “động đất”. Tôi làm Chủ tịch Hội tới cả 30 năm, có thấy “động” gì đâu?”. Có lẽ, sự điềm tĩnh đã giúp ông “thoát hiểm” ở một môi trường có tiếng là phức tạp này.